

Heltebilleder

Formål

Litterære afbildninger af helte og heltinder kan anskues som en indikator for de værdier og samfundsnormer, som er hersker på den tid, hvori litteraturen er forfattet. Divergerende eller sammenfaldende heltebilleder, hvad enten der er tale om helte, antihelte eller modhelte, kan derfor på forskellig vis bruges til at påpege samfundsmæssige og ideologiske strømninger, som afspejler sig i litteraturen. Helte optræder i mange sammenhænge, men i den antikke litteratur er det oplagt at gribe fat i den episke genre. Herved kan man også lægge en litteraturhistorisk vinkel på forløbet, idet den episke genre ifølge visse litteraturteoretikere ligger til grund for romangenren, som på sin side *Don Quijote* (se nedenfor) er et tidligt eksempel på.

Materiale

A) Basistekster:

- **Homer *Iliaden*:**

1. sang (vv. 1-491).

I 1. sang gives en karakteristik af Achilleus og Agamemnon, som ikke blot illustrerer nogle af de centrale værdier i et agonistiske samfund såsom den individuelle krigers timé, men også til en vis grad problematiserer helterollen og de stridigheder der kan opstå, når det enkelte individ er så opsat på at sikre sit eget omdømme (det være sig som den bedste krigere eller den øverste konge), at hensynet til fællesskabet tilsidesættes. Beskrivelsen af Achilleus og Agamemnon kan derefter passende sammenlignes med to af heltene fra den trojanske lejr, Hektor og Paris.

6. sang (særligt vv. 236-529).

I 6. sang fremstilles Hektor og Paris som repræsentanter for to kontrasterende måder at forholde sig til helterollen på. karakteriseres Paris beskrives indledningsvis (i særdeleshed af Helena) som en antihelt, hvis opførsel ikke står mål med de etablerede helteidealer, og den måde, hvorpå hans opførsel eksplicit og implicit kontrasteres med Hektors, giver et tydeligt billede af, hvad der forventes af helten.

- **Vergil *Aeneiden*:**

1. sang (uddrag vv. 1-296).

I denne passage af *Aeneiden* kan man rekapitulere nogle karakteristiske episke træk såsom proømiet og fortællerens rolle, samt forholdet til musen. I relation til heltetematikken kan man også se Aeneas træde i karakter som helt efter trojanernes skibbrud og endeligt får man som læser en fornemmelse af, at der

2. sang (uddrag vv. 632-804)

En god passage i *Aeneiden*, der illustrerer helten Aeneas' karakteristika, er beskrivelsen af Trojas fald i 2. sang. Her fortæller Vergil, hvorledes Aeneas flygter ud af det brændende Troja med sin far på nakken og sønnen i hånden, og det bliver tydeligt, at Aeneas er en mand med en (romersk) mission. Desuden korresponderer beretningen om Trojas fald godt med *Iliaden*, da eleverne får en fornemmelse af Trojas endeligt dog uden selv at have læst om det hos Homer.

Mange af de helteidealer, som vi ser tage form hos Homer, findes altså også hos Aeneas. Dette er naturligvis delvis et resultat af intertekstualiteten hos Vergil, men hvis man sammenligner med afbildninger af helte hos andre romerske forfattere (e.g. Livius), bliver det klart, at *virtus* og *pietas* er noget, som karakteriserer en ægte romersk helt. Begrebet *romersk* bliver i denne sammenhæng noget helt centralt, som kommer til at forme helteidealet. Hos Homer er der tale om græske helte overfor trojanske, men de værdier og idealer, som heltene stræber efter og repræsenterer, synes i mange tilfælde at være sammenfaldende. Der er således ikke tale om et forsøg på at etablere en særskilt græsk helteidentitet, da både en Hektor og en Achilleus sætter værdier som personlig hæder, ære og mod særdeles højt. Hensynet til fællesskabet er også noget, som begge helte fremviser, fx da Diomedes truer trojanernes krigere i 6. sang og da pesten hærger den græske lejr i 1. sang (dette hensyn negligerer Achilleus dog, idet han trækker sig ud fra kampen, hvilket yderligere bidrager til en problematisering af hans rolle som helt).

I modsætning til Homer har Vergils epos tilsyneladende en stærk ideologisk farvning, der også bliver tydelig i den måde, hvorpå helten Aeneas skildres. Med fare for at være anakronistisk har Vergils epos karakter af at være et romersk nationalepos, og set i lyset af det augustæiske projekt, som digtet dels er en del af og dels forholder sig til, er dette vel næppe nogen overraskelse. Augustus' proklamerede "gengrundlæggelse" af Rom på et fundament af oprindelige, romerske værdier spiller på flere måder en vigtig rolle i Vergils digt, og dette kommer også til udtryk i de karakteristika, der tillægges helten Aeneas. Han grundlægger idéen om Rom på et sæt af værdier, i særdeleshed en pligtfølelse over for sin mission, sin familie, sit folk og sine guder; den *pietas*, som Augustus senere fremhæver som en romersk kerneværdi, og dermed bliver Aeneas, på trods af sin trojanske afstamning, inkarnationen af en romersk helt.

B) Perspektiverende tekster:

- **Miguel de Servantes Saavedra** *Den kløgtige Adelsmand Don Quijote af La Mancha*

Prologen – hvor fortælleren redegør for værkets tilblivelse

Kapitel 1 – hvor Don Quijote ruster sig til sin færd

Kapitel 2 – hvor den trofaste væbner Sancho Pancha bringes på banen

Som en perspektivering af den græske og romerske litteratur kunne man, efter min mening, med fordel læse tekster, hvor synet på helten helt eller delvist har ændret sig. En mulighed, som jeg også tror kunne være ganske underholdende for eleverne, er netop Cervantes' *Don Quijote de la Mancha* (1605, 1615). Her vendes helteidealet fra e.g. forskellige franske (og senere spanske og italienske) heltekvad (*chansons de geste*) og ridderromaner fra det 12. århundrede og frem på hovedet, idet hovedpersonen bliver så fascineret af ridderne (heltene) og det univers, de færdes i, at han får deciderede vrangforestillinger. På sin vis er Don Quijote en antihelt, da han konstant bliver til grin over for de personer, han møder på sin vej; men i kraft af hans forkvalede stræben efter at leve op til en række høviske helteideal (ridderdigtningen og den høviske digtning flyder sammen i slutningen af det 13. århundrede), bliver idealerne (fx det nye ideal om den høviske kærlighed, som ridderen skal leve op til) ikke blot bliver synliggjorte, men også fastslåede som noget, der står i kontrast til den faktiske verden, som Don Quijote lever i. Således bliver heltebilledet, i en lettere perverteret form, brugt ikke blot til at vise noget om ridderen som helt, men også til at give en implicit kritik af det samfund, Cervantes lever i. Don Quijotes opførsel viser, at ridderen og hans helteideal ikke længere er gyldige, men han giver ikke noget bud på, hvad man kunne sætte i stedet for dem. Udviklingen hos Cervantes og problematiseringen af et helteideal, der ikke længere er tilstrækkeligt i hans samtid har også en etisk og religiøs begrundelse. Meget groft forenklet kan man sige, at den form for etik, der herskede fra middelalderen til den sene renæssancen og oplysningstiden, var baseret på, at værdier var noget, der eksisterede uden for mennesket, fx i form af samfundets normer eller Gud. Men med renæssancen og især oplysningstiden, hvor subjektet kommer til at stå i centrum og så at sige bliver sin egen lov, bryder den gamle etik sammen. Det er begyndelsen til den udvikling som afspejles hos Cervantes og i den måde, hvorpå han sætter spørgsmålstegn ved den gamle orden og dens helteideal.

- **Halfdan Rasmussen** *Noget om helte*

Halfdan Rasmussens korte digt *Noget om helte* giver et heltebillede, der står i stærk kontrast til både den græske krigerhelt og middelalderens ridderideal. Teksten, der er stærkt anti-militaristisk og bærer præg af at være forfattet under den kolde krig i 1955, slutter med verset ”verdens mindste

heltekvad”, og hermed vendes helteidealet endnu engang på hovedet og erstattes af en holdning til verden, der på trods af det humoristiske præg også peger i retning af en tendens til at gøre sig selv og hjemmets/havens mikrokosmos til centrum for universet i forsøget på at finde en måde, hvorpå krig og vold i verden kan håndteres.

Der er naturligvis også andre muligheder for at illustrere helteidealets udvikling i litteraturen. Man kunne fx læse uddrag af danske sagaer og undersøge, hvilke kriterier, der her opstilles for helterollen. Man kunne også tage udgangspunkt i det moderne ved indledningsvis at opstille spørgsmålet ”Hvad er en helt”? Dette spørgsmål kan forsøges besvaret fx gennem læsning af moderne artikler eller filmanmeldelser (artikeldatabasen *Infomedia* kan være en stor hjælp hertil) eller uddrag af biografier af og om kendte danskere. Forløbet kunne evt. også tones i en religionshistorisk retning ved at stille spørgsmålstegn ved, om Kristus kan karakteriseres som en helt.

C) Til læreren:

En bog som er god at blive klog af, når der er tale om helte i litteraturen, er:

A. E. Sejten et al. (edd.). *Helte og antihelte – en litteraturhistorisk mosaik*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, 2006.

I 1. kapitel af bogen (M. Olsen. ”Vor helt mellem helt og antihelt”) gives en fin oversigt over heltebegrebet med udgangspunkt helte, antihelte og modhelte i et litteraturhistorisk perspektiv. Forfatteren opstiller bl.a. en række kriterier for helteskikkelser i de antikke eper (Homer og Vergil), eper fra middelalderen og den tidlige renæssance (*chansons de geste*), høviske kærlighedsdigte og romaner, alt set i relation til de samfund, hvori værkerne er blevet til.

Beskrivelse

Denne søjle kunne fungere som en introduktion til oldtidskundskab, da der i relation til den overordnede tematik er god mulighed for at trække på elevernes forviden. Da teksterne læses i deres egen ret, bør den tematiske læsning dog ikke dominere forløbet fuldstændigt, og aspekter såsom religion og Homers fremstilling af guderne bør derfor ikke negligeres. Hos Vergil kan den politiske funktion af epos og heltens rolle som romersk *exemplum* med fordel diskuteres og sættes op imod den personlige ære, som den homeriske helt bl.a. stræber efter. Gennem de perspektiverende tekster kunne man slå en krølle på heltetematikken ved fx at lade eleverne læse Halfdan Rasmussens korte digt *Noget om helte*, hvori der fremsættes et helteideal stærkt farvet af bevidstheden om 2. verdenskrig og den kolde krig. Den perspektiverende tekst af Cervantes spiller godt sammen med de to antikke tekster, idet fortællerens rolle ændrer sig, hvilket giver mulighed for at skabe en (ironisk) distance til billedet af helten Don Quijote.

Som afslutning på og evaluering af forløbet kunne man lade eleverne arbejde mere selvstændigt i grupper med kortere passager fra *Iliaden*, som de på skrift eller gennem et mundtligt oplæg skal analysere, fortolke og drøfte i relation til de øvrige tekster, som er læst i forløbet.

Fag

Umiddelbart lægger denne søjle måske ikke direkte op til et samarbejde med religion. Men når det er sagt, kunne man sagtens samarbejde med fx dansk eller engelsk, idet litterære helte, antihelte og modhelte findes i mange forskellige udgaver. Man kunne også inddrage trivialhelten som en yderligere perspektiveringsmulighed, og dette kunne evt. foregå i samarbejde med engelsk.

Tidsramme

Forløbet kan afvikles på ca. 9 moduler af 95 min. Modulerne kunne fordele sig således:

- Homer 3-4 moduler
- Vergil 2 moduler
- Cervantes 2 moduler
- Halfdan Rasmussen max 1/2 modul
- Evt. evaluering (se ovenfor) 1 modul

Eksamen

Som ukendt perspektiverende tekst kunne man give eleverne en ulæst passage af Don Quijote (fx kap. 3, hvori Don Quijote slås til ridder, eller kap. 8, som indeholder den berømte kamp med vindmøllerne). Dette har den fordel, at eleverne er bekendte med tekstens univers og kontekst, og selv om det dog ikke er et krav, at de perspektiverende tekster læses i deres egen ret, bliver det muligt for eleverne perspektivere på en sådan måde, at antikkens betydning for senere europæisk kultur, herunder litteraturen, træder frem.

M.h.t. monumenter til eksaminationen skal disse ikke nødvendigvis kunne sættes i relation til den antikke tekst. Med heltetematikken som samlende overskrift er der dog mulighed for dette. Har man valgt at gennemgå vasemalerier i kunstsøjlen, findes der flere eksempler på illustrationer af scener fra *Iliaden* (se fx Susan Woodford, *The Trojan War in Ancient Art*, Duckworth, 1993, eller Lene Andersen, *Billeder til Homer*, Museum Tusulanum, 1984). Har man valgt skulptur, kunne man evt. inddrage kouroi eller klassiske statuer af atleter. Arkitektur bliver en smule vanskeligere at passe ind, men som sagt er det ikke bydende nødvendigt at monumentet og de perspektiverende monumenter knytter an til teksten.